

## ارائه یک ضریب اصلاحی برای بهبود دقت روش هارگریوز در برآورد تبخیر و تعرق مرجع

سید محمد رضا حسینی<sup>۱\*</sup>، روح اله فتاحی<sup>۲</sup>، امید محترمی<sup>۳</sup>

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد آبیاری و زهکشی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه اراک

۲- دانشیار گروه مهندسی آب، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شهرکرد

۳- دانش آموخته کارشناسی ارشد آبیاری و زهکشی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران

(دریافت: ۱۳۹۷/۰۵/۰۵، بازنگری: ۱۳۹۷/۰۸/۱۴، پذیرش: ۱۳۹۸/۰۱/۲۶، انتشار آنلاین: ۱۳۹۹/۰۷/۰۱)

### چکیده

مدل‌های تجربی در برآورد تبخیر و تعرق نیاز به متغیرهای زیادی دارند که برخی از آن‌ها در همه ایستگاه‌های هواشناسی قابل اندازه‌گیری نیست. در تحقیق حاضر امکان بهبود دقت روش هارگریوز جهت برآورد تبخیر تعرق به کمک ضریب اصلاحی K با استفاده از مدل شبکه عصبی مصنوعی و مدل درخت تصمیم M5 مورد بررسی قرار گرفت. این ضریب برابر با نسبت تبخیر تعرق مدل پنمن مونیتث فائو به روش هارگریوز می‌باشد. داده‌های آب و هوایی مورد استفاده در این تحقیق در بازه‌ی زمانی ۲۰۱۳-۲۰۰۴ از ایستگاه مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی و فرودگاه شهرکرد در استان چهارمحال و بختیاری شامل دمای حداقل، دمای حداکثر و رطوبت نسبی میانگین با اقلیم خشک سرد اخذ شده است. برای ارزیابی عملکرد مدل‌ها دو شاخص RMSE (مجذور میانگین مربعات خطا) و MAE (میانگین انحراف مطلق) محاسبه گردید. قبل از استفاده از ضریب اصلاحی برای ایستگاه مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی ریشه میانگین مربعات خطا مدل هارگریوز نسبت به روش پنمن مونیتث فائو  $RMSE=0/90$  بود که این مقدار بعد از استفاده از ضریب اصلاحی به کمک شبکه عصبی به  $RMSE=0/69$  و با استفاده از ضریب اصلاحی به کمک درخت تصمیم به  $RMSE=0/72$  رسید. برای ایستگاه فرودگاه نیز قبل از استفاده از ضریب اصلاحی ریشه میانگین مربعات خطا  $RMSE=0/8852$  که بعد از استفاده از ضریب اصلاحی برای مدل شبکه عصبی  $RMSE=0/654$  و برای مدل درختی  $RMSE=0/76$  نتیجه گردید. به طور کلی نتایج نشان داد که بعد از استفاده از ضریب اصلاحی عملکرد مدل هارگریوز بهبود یافته است. نتایج نشان داد که عملکرد شبکه عصبی مصنوعی نسبت به مدل درختی M5 در برآورد ضریب اصلاحی دقیق‌تر است.

**کلمات کلیدی:** ضریب اصلاحی، پنمن مونیتث فائو، هارگریوز، هوش مصنوعی، داده کاوی.

### مقدمه

مستقیم هزینه بر است و محدود به زمان و مکان می‌باشد. حدود ۵۰ روش برآورد تبخیر تعرق مرجع وجود دارد و با توجه به فرضیه‌ها و داده‌های هواشناسی مختلف استفاده شده در این روش‌ها نتایج متفاوتی بدست می‌آید (Grismer et al. 2002). برخی از این روش‌ها مانند روش ترنت وایت و بلانی کریدل فقط به دما نیاز دارند و برخی دیگر مانند روش پنمن مونیتث فائو به داده‌های دما، سرعت باد و رطوبت نسبی و غیره نیاز دارد (Jensen et al. 1999). از مشکلات عمده روش‌های تجربی انعطاف پذیری پایین آنها در برخورد با داده‌های مختلف است که منجر به نتایج ضعیف این روش‌ها می‌گردد. محققان بسیاری در سراسر دنیا روش پنمن مونیتث فائو را در مقایسه با لایسیمتر به عنوان دقیق‌ترین روش و روشی استاندارد و معتبر برای محاسبه تبخیر و تعرق مرجع معرفی نموده‌اند (سوری و معاضد،

تبخیر تعرق به انتقال همزمان تبخیر از سطح خاک و تعرق از سطح گیاه به اتمسفر در یک سیستم خاک - گیاه اطلاق می‌شود (Allen et al. 1998). تبخیر تعرق یکی از اجزای اصلی چرخه هیدرولوژیکی می‌باشد و برآورد دقیق آن در تخمین آب مصرفی گیاه و طراحی سیستم‌های آبیاری اهمیت ویژه‌ای دارد. روش‌های برآورد تبخیر تعرق به دو دسته مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شوند. در روش مستقیم، بخش کوچکی از مزرعه را جدا کرده و مقدار تبخیر و تعرق در یک دوره زمانی، مستقیماً اندازه‌گیری می‌شود. در روش‌های غیرمستقیم از عوامل اقلیمی و گیاهی استفاده می‌شود یا از معادلاتی که از روش‌های مستقیم واسنجی شده‌اند تبخیر و تعرق محاسبه می‌گردد (علیزاده و همکاران ۱۳۸۳). اندازه‌گیری تبخیر تعرق به روش

گزارش نمودند استفاده از ضریب حاصل از کاربست مدل درختی از شبکه عصبی مصنوعی نتایج دقیق تری همراه داشته است. ستاری و اسماعیل زاده (۱۳۹۵) به ارزیابی مدل درختی M5 و مدل برنامه ریزی ژنتیک در برآورد تبخیر- تعرق ماهانه در منطقه تبریز آذربایجان شرقی پرداختند. برای ارزیابی مدل ها از روش پنمن مونیتث فائو استفاده گردید. نتایج نشان داد اگرچه مدل برنامه ریزی ژنتیک دقت بیشتری نسبت به مدل درختی دارد ولی مدل درختی روابط خطی ساده و قابل فهم- تری ارائه می کند. پناهی و همکاران (۱۳۹۵) به پیش بینی تبخیر و تعرق مرجع به کمک سه نوع شبکه عصبی پرسپترون، شعاعی و ماشین بردار پشتیبان در ایستگاه همدیدی تبریز پرداختند. نتایج نشان داد که شبکه عصبی پرسپترون با  $RMSE=3/88$  و  $R=0/95$  عملکرد بهتری نسبت به مدل های دیگر داشت. حسینی و همکاران (۱۳۹۵) به تخمین تبخیر و تعرق مرجع به کمک مدل درخت تصمیم M5 و شبکه عصبی مصنوعی در ایستگاه هواشناسی فرخ شهر پرداختند. آنها از داده های دمای حداقل، دمای حداکثر، رطوبت نسبی میانگین، ساعات آفتابی و سرعت باد به عنوان داده ورودی و از مدل پنمن مونیتث فائو برای ارزیابی مدل ها استفاده نمودند. نتایج نشان داد که عملکرد شبکه عصبی مصنوعی نسبت به مدل درخت تصمیم M5 دقیق تر است. محمد رضا پور (۱۳۹۶) به پیش بینی تبخیر و تعرق پتانسیل ماهانه با استفاده از مدل های ماشین بردار پشتیبان، برنامه ریزی ژنتیک و سیستم استنتاج عصبی- فازی در چهار ایستگاه زاهدان، زابل، ایرانشهر و چابهار با استفاده از داده های هواشناسی ماهانه برای یک دوره ۳۰ ساله پرداخت. نتایج نشان داد که در همه ایستگاه مدل بردار پشتیبان، برنامه ریزی بیلان ژن و مدل نروفازی به ترتیب عملکرد بهتری داشتند. از آنجا که بسیاری از ایستگاه های هواشناسی فاقد پارامترهای مورد نیاز برای برآورد تبخیر تعرق با مدل پنمن مونیتث می باشند و مدل هارگریوز برای برآورد تبخیر تعرق فقط به داده های دمای هوا نیاز دارد و استفاده ی آن در ایستگاه های فاقد داده های کامل جوی متداول می باشد. بنابراین، هدف از انجام این تحقیق پیشنهاد و بررسی یک ضریب اصلاحی بر اساس نسبت پنمن مونیتث به هارگریوز برای منطقه خشک سرد شهرستان شهر کرد

۲۰۰۵). روش های داده محور با توجه به انعطاف پذیری بالا در مدلسازی شرایط مختلف یک پدیده توانایی خوبی را دارا هستند (بختیاری و همکاران، ۱۳۹۴). در حال حاضر داده کاوی مهم ترین فناوری جهت بهره برداری از داده های حجیم است و اهمیت و کاربرد آن روبه فزونی است (sattari et al. 2013) در زمینه تبخیر و تعرق و استفاده از مدل های داده محور در محاسبه تبخیر و تعرق تحقیقات مختلفی صورت گرفته است. موسوی بایگی و همکاران (۱۳۸۸) به کمک حداقل داده های هواشناسی به برآورد تبخیر و تعرق مرجع و به ارائه ضریب اصلاحی پرداختند. آن ها با استفاده از داده های لایسیمیتری برداشت شده در دوره شش ماهه اردیبهشت تا شهریور سال ۱۳۸۴ در ایستگاه هواشناسی دانشکده کشاورزی مشهد، مقدار تبخیر و تعرق گیاه مرجع محاسبه شده با روش های فائو پنمن- مونیتث و تشت تبخیر و هم چنین اعمال ضرایب اصلاحی ماهانه و سالانه مورد ارزیابی قرار دادند و روابط اصلاحی هر روش را ارائه دادند. شریفیان و همکاران (۱۳۹۱) به ارائه ضریب اصلاحی برای روش هارگریوز سامانی به منظور برآورد تبخیر تعرق مرجع در ایستگاه سینوپتیک گرگان پرداختند. ضریب اصلاحی به صورت معادله ای که تابعی از پارامترهای اقلیمی موجود در ایستگاه تبخیرسنجی تعریف گردید. نتایج نشان داد در بین معادلات، معادله ای که در برگرفته ی دمای حداکثر، دمای متوسط، رطوبت نسبی حداکثر، حداقل و متوسط روزانه است از جهت بررسی های آماری در اولویت قرار دارد. این معادله توانست تبخیر تعرق سالانه را که توسط روش هارگریوز ۱۱۶۵ بوده به ۹۲۵ میلی متر کاهش دهد که در مقایسه با روش پنمن مونیتث فائو که ۸۵۳ میلی متر بوده خطای کمتری نشان می دهد. شریفیان و قربانی (۱۳۹۳) روشی جهت بهبود برآورد تبخیر و تعرق پتانسیل با استفاده از ضریب اصلاحی به کمک مدل درخت تصمیم و شبکه ی عصبی مصنوعی ارائه نمودند. داده های مورد استفاده در این تحقیق ایشان شامل دمای هوا، رطوبت نسبی و دمای نقطه ی شبنم در ایستگاه هواشناسی بندرانزلی، رشت و آستارا بودند. ضریب اصلاحی نسبت بین مقادیر بدست آمده از روش پنمن مونیتث فائو و هارگریوز به عنوان خروجی مدل ها استفاده گردید. ایشان

قرار دارد. شهرکرد مرکز استان چهارمحال و بختیاری و طبق نمایه‌ی آمبرژه دارای آب و هوای خشک سرد، نمایه دومارتن نیمه خشک و نمایه دکنر کریمی نیمه مرطوب با تابستان معتدل و زمستان بسیار سرد است میانگین بارش در این شهر ۳۲۱.۵ میلیمتر می‌باشد. داده‌های مورد در این تحقیق از ایستگاه هواشناسی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد و فرودگاه شهرکرد طبق موقعیت نشان داده شده در جدول (۱) استفاده گردید.

در استان چهارمحال بختیاری می‌باشد که این مهم براساس پارامترهای هواشناسی به کمک مدل شبکه عصبی مصنوعی و مدل درخت تصمیم M5 مدل می‌شود و تاثیر این ضریب اصلاحی بر روش هارگریوز بررسی می‌شود.

## مواد و روش‌ها

استان چهارمحال و بختیاری با مساحت ۱۶۵۳۲ کیلومتر مربع بین ۳۱ درجه و نه دقیقه تا ۳۲ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی و نیز ۴۹ درجه و ۲۸ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی

جدول ۱- مشخصات جغرافیایی ایستگاه‌های مورد مطالعه

| نام ایستگاه                               | ارتفاع از سطح دریا (متر) | طول جغرافیایی | عرض جغرافیایی |
|---|--------------------------|---------------|---------------|
| مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد | 2073                     | 50° 93"       | 32° 30'       |
| فرودگاه                                   | ۲۰۵۰                     | 50° 84"       | 32° 29'       |

## مدل هارگریوز<sup>۱</sup>

مدل هارگریوز در محاسبه تبخیر و تعرق به داده‌های دما نیاز دارد. این روش تبخیر و تعرق مرجع را ماهانه، هفتگی، ده روزه و یا روزانه محاسبه می‌کند و به صورت رابطه (۲) تعریف می‌گردد (Hargreaves et al. 1985).

$$ET_0 = 0.0023(T_{mean} + 17.8)(T_{max} - T_{min})^{0.5} \cdot R_a \quad (2)$$

در این رابطه،  $ET_0$  تبخیر و تعرق مرجع در بازه مورد نظر برحسب میلیمتر بر روز،  $R_a$  تابش برون زمینی بر حسب  $(Mjm^{-2}d^{-1})$  می‌باشد و درجه حرارت برحسب درجه سانتیگراد می‌باشند.

## ضریب اصلاحی پیشنهادی در این تحقیق

ضریب اصلاحی پیشنهادی نسبت تبخیر و تعرق محاسبه شده به کمک مدل پنمن مونیتث فائو ( $ET_{PMF}$ ) به مدل هارگریوز ( $ET_{HG}$ ) می‌باشد و به صورت رابطه (۳) تعریف می‌گردد:

## مدل پنمن مونیتث فائو

یکی از معتبرترین روش‌ها در برآورد تبخیر و تعرق مرجع ( $ET_0$ ) روش پنمن مونیتث فائو می‌باشد. در این روش گیاه مرجع چمن با ارتفاع ۱۲ سانتی متر و ضریب بازتاب تابش آن ۲۳ درصد است. این مدل به صورت رابطه (۱) می‌باشد.

$$ET_0 = \frac{0.408 \Delta (R_n - G) + \gamma \left[ \frac{900}{(T+273)} \right] U_2 (e_a - e_d)}{\Delta + \gamma (1 + 0.34 U_2)} \quad (1)$$

در این رابطه،  $ET_0$  تبخیر و تعرق مرجع روزانه  $R_n$  تابش خورشیدی روزانه رسیده به سطح گیاه  $(mm/day)$ ،  $G$  شار گرما به داخل خاک  $(Mjm^{-2}d^{-1})$ ،  $\gamma$  ثابت سایکرومتری  $(kpac^{-1})$ ،  $T$  میانگین دمای روزانه  $(c^0)$ ،  $u_2$  سرعت باد در ارتفاع دو متری  $(m/s)$ ،  $e_a$  فشار بخار اشباع  $(kpa)$ ،  $e_d$  فشار بخار واقعی  $(kpa)$  و  $\Delta$  شیب منحنی فشار بخار اشباع  $(kpac^{-1})$  می‌باشد (Allen et al. 1998) (علیزاده و همکاران؛ ۱۳۸۳).

نرمال سازی داده‌ها به منظور افزایش دقت و سرعت شبکه در پاسخ به پیام‌های ورودی صورت می‌گیرد. با استفاده از رابطه‌ی (۴) اقدام به نرمالسازی داده‌ها گشت (احمدی و همکاران، ۱۳۹۴).

$$x_n = \frac{x - x_{min}}{x_{max} - x_{min}} \quad (4)$$

در این رابطه  $x_n$  مقدار نرمالیز شده،  $x$  مقدار هر متغیر ورودی،  $x_{min}$  منیمم داده‌ی ورودی،  $x_{max}$  ماکزیمم داده ورودی می‌باشند.

### مدل درختی M5

مدل درختی M5 توسط کوین‌لان<sup>۲</sup> (۱۹۹۲) ارائه شد (Quinlan, 1992) از ویژگی‌های این مدل سادگی فرآیند آموزش، عدم نیاز به آزمون و خطا، در مواجهه با داده‌های گمشده بسیار قدرتمند عمل کرده، بر روی داده‌ها و نمونه‌های بزرگ قابلیت عملکرد مناسبی دارد و خروجی مدل قابل فهم و ساده می‌باشد. ساختار مدل درختی شبیه یک درخت بوده که از ریشه، شاخه‌ها، گره‌ها و برگ‌ها تشکیل یافته است. ساختار مدل درخت تصمیم در دو مرحله انجام می‌باشد. معیار انشعاب در این مدل بیشینه سازی کاهش انحراف معیار داده‌ها در گره فرزند است. در صورتی که امکان کاهش انحراف معیار داده‌های گره فرزند میسر نبود گره والد آن منشعب نشده و به گره پایانی و یا برگ رسیده است. کاهش انحراف معیار از رابطه (۴) محاسبه می‌شود:

$$SDR = sd(t) - \sum \frac{|T_i|}{|T|} sd(T_i) \quad (4)$$

که در آن،  $T$  دسته‌ای از نمونه‌ها که به گره می‌رسند؛  $T_i$  زیرمجموعه نمونه‌هایی که  $i$ امین خروجی از دسته پتانسیل را دارد و  $Sd$  انحراف از معیار است. مرحله دوم در طراحی مدل درختی M5 کوچک کردن درخت تولید شده یا هرس کردن شاخه‌ها و جایگزینی توابع رگرسیون خطی است (Alberg et

$$k = \frac{ET PMF}{ET HG} \quad (3)$$

با در نظر گرفتن مقادیر  $K$  به عنوان متغیر وابسته به پارامترهای دمای حداقل، دمای حداکثر، رطوبت نسبی میانگین و تفاضل دمای حداقل و حداکثر به عنوان ورودی مدال‌ها اقدام به مدل‌سازی ضریب اصلاحی به کمک شبکه عصبی مصنوعی و مدل درخت تصمیم M5 گردید. علاوه بر داده‌های فوق برای محاسبه روش پنمن مونیث فائو از داده‌های ساعات آفتابی و سرعت باد نیز استفاده گردید.

### مدل شبکه عصبی مصنوعی (ANN)

به طور کلی هر شبکه عصبی مصنوعی از سه لایه تشکیل شده است، لایه ورودی که نقش معرفی فراسنج‌های ورودی را به شبکه بر عهده دارد. لایه خروجی، محل استقرار فراسنج‌های خروجی شبکه و لایه وسط همان لایه پنهان می‌باشد که نقش پردازشگر اطلاعات را بر عهده دارد (Jain et al. 1996). یک شبکه عصبی مصنوعی علائم را از واحدهای ورودی دریافت کرده و این علائم در طول انشار یافته است و در نهایت به سمت نرون خروجی حرکت می‌نماید (صف شکن و همکاران، ۱۳۹۶).

### شبکه عصبی پرسپترون

یکی از رایج‌ترین شبکه‌های عصبی، شبکه عصبی پرسپترون می‌باشد. این شبکه‌ها از سه لایه ورودی خروجی و لایه وسط یا همان لایه پنهان تشکیل شده است. در هر لایه از تعدادی واحد پردازشگر به نام نرون وجود دارد که هر نرون، خروجی وزن دار شده از نرون قبلی را دریافت کرده و از یک تابع فعال سازی یا آستانه عبور می‌دهد. مبنای آموزش در این شبکه‌ها تغییر وزن اتصالات به منظور رسیدن به خروجی مطلوب است (Ellis et al. 1995).

### آماده سازی داده‌ها برای ورود به شبکه

نخستین گام در ایجاد شبکه عصبی مصنوعی انتخاب داده‌های ورودی و نرمال سازی داده‌ها قبل از ورود به شبکه می‌باشد.

### مدل شبکه عصبی

برای اجرای مراحل مختلف شبکه عصبی و مدل درختی از نرم افزارهای متلب (MATLAB) و وکا (WEKA) استفاده گردید. متلب یک ابزار قوی ریاضیاتی و مهندسی است. از بهترین کاربردهای این نرم افزار حجم بسیار کم برنامه نویسی توسط این نرم افزار آن را در کارهای عددی متمایز کرده است (زرکندی و همکاران، ۱۳۹۲). نرم افزار وکا نیز مجموعه ای از به روزترین الگوریتم های یادگیری ماشینی و ابزارهایی برای پیش پردازش داده ها می باشد. داده های ورودی به مدل ها دمای حداقل ( $T_{min}$ ) دمای حداکثر ( $T_{max}$ ) تفاضل دمای حداکثر و حداقل ( $T_d$ ) و رطوبت نسبی میانگین ( $RH_{mean}$ ) بودند و خروجی مدل ضریب اصلاحی (K) محاسبه شده از نسبت تبخیر و تعرق روش پنمن مونتیت فائو به روش هارگریوز بود. ۷۵ درصد داده ها برای آموزش و اعتبار سنجی و ۲۵ درصد داده ها برای ارزیابی و تست استفاده گردید. در قسمت اجرای شبکه عصبی از یک شبکه پرسپترون با قاعده آموزش لوبزبرگ مارکوات استفاده گردید. بعد از اجرای هر دو مدل برای هر دو ایستگاه مورد مطالعه بر اساس روابط (۵ و ۶) و با استفاده از داده های آموزش و آزمون، مقادیر پیش بینی شده توسط مدل ها محاسبه گردید و بر اساس مقادیر مشاهده شده و پیش بینی شده شاخص های ارزیابی مذکور محاسبه گردید. آنالیز آماری مدل شبکه عصبی مصنوعی و مدل درختی به ترتیب در جداول (۲ و ۳) ذکر گردیده است.

(al. 2012). مدل درختی، فضای پارامترهای ورودی را به زیرحوزه هایی تقسیم نموده و برای هر کدام از آن ها یک رابطه خطی ارائه می کند.

### معیارهای ارزیابی عملکرد

برای ارزیابی عملکرد مدل درختی و شبکه عصبی مصنوعی در این تحقیق RMSE (مجدور میانگین مربعات خطا) و MAE (میانگین انحراف مطلق) مطابق با روابط (۵) و (۶) محاسبه می گردد. هدف از محاسبه شاخص های ارزیابی عملکرد انتخاب بهترین مدل با کمترین خطا در محاسبه ضریب اصلاحی می باشد.

$$RMSE = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N (O_i - P_i)^2}{n}} \quad (5)$$

$$MAE = \frac{\sum_{i=1}^N (|O_i - P_i|)}{N} \quad (6)$$

در این رابطه ها  $O_i$  ضریب اصلاحی محاسباتی (نسبت تبخیر و تعرق روش پنمن مونتیت فائو به روش هارگریوز)،  $P_i$  ضریب اصلاحی پیش بینی شده به کمک هر روش، MAE میانگین مطلق خطا که هر چه این شاخص به صفر نزدیک تر باشد نشان دهنده ی انحراف کمتر از مدل مبنا و دقت بالاتر مدل می باشد و RMSE مجدور میانگین مربعات خطا که هر چه این شاخص به صفر نزدیک تر باشد نشان دهنده ی خطای کمتر و دقت بالای مدل می باشد.

### نتایج و بحث

جدول ۲- آنالیز آماری برآورد ضریب اصلاحی به کمک مدل شبکه عصبی

| MAE    |        | RMSE   |        | ایستگاه                                   |
|--------|--------|--------|--------|---|
| تست    | آموزش  | تست    | آموزش  |   |
| ۱۵/۰   | ۱۵۸۲/۰ | ۱۹/۰   | ۲۸۲۸/۰ | مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد |
| ۱۴۸۹/۰ | ۱۵۹۰/۰ | ۲۱۹۱/۰ | ۳۶۸۴/۰ | فرودگاه شهرکرد                            |

جدول ۳- آنالیز آماری برآورد ضریب اصلاحی به کمک مدل درخت تصمیم M5

| MAE    | RMSE   | ایستگاه                                   |
|--------|--------|---|
| ۱۵۳۶/۰ | ۲/۰    | مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد |
| ۱۴۴۹/۰ | ۲۱۲۳/۰ | فرودگاه شهرکرد                            |

همانطور که از جداول (۲ و ۳) مشخص می‌باشد شبکه عصبی و مدل درختی عملکرد مطلوبی در مدل‌سازی ضریب اصلاحی در هر دو ایستگاه مورد بررسی داشتند. برای بررسی میزان افزایش دقت روش هارگریوز در تخمین تبخیر و تعرق با استفاده از ضریب اصلاحی برآورد شده به کمک مدل درختی و شبکه عصبی عملکرد این مدل قبل و بعد از استفاده از ضریب اصلاحی در (جدول ۳) بیان گردیده است.

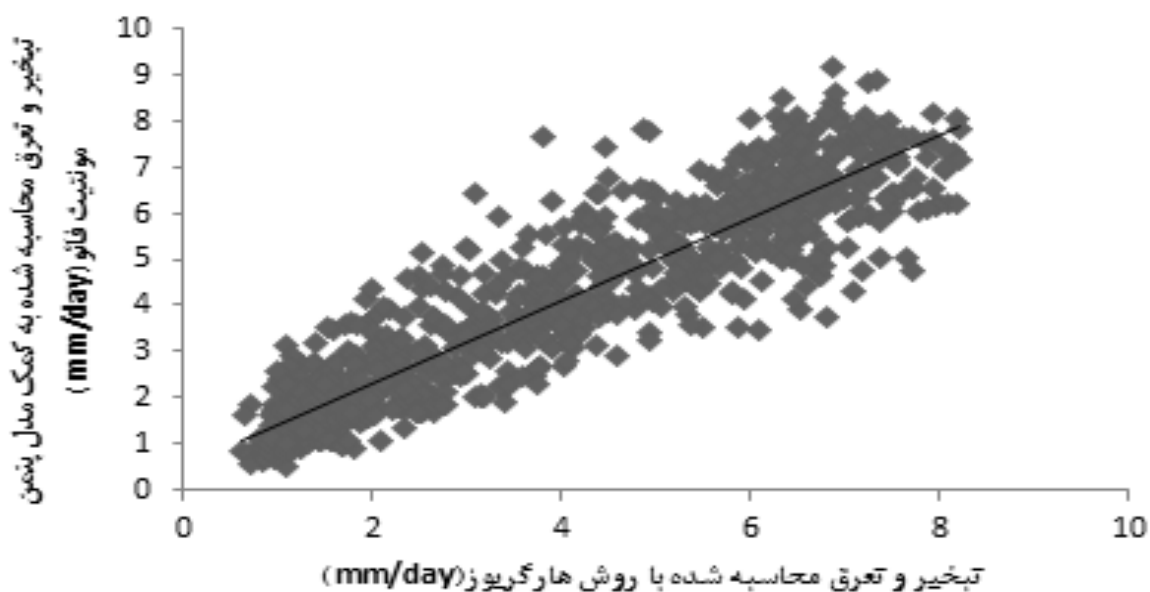
جدول ۴- عملکرد مدل هارگریوز قبل و بعد از استفاده از ضریب اصلاحی به کمک شبکه عصبی مصنوعی

| $R^2$  | RMSE   | مدل هارگریوز                  | ایستگاه                                   |
|--------|--------|-------------------------------|---|
| ۰/۸۳۶  | ۰/۹۰۹  | قبل از استفاده از ضریب اصلاحی | مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد |
| ۰/۹۰۱۸ | ۰/۶۹   | بعد از استفاده از ضریب اصلاحی |   |
| ۰/۸۵۵۸ | ۰/۸۸۵۲ | قبل از استفاده از ضریب اصلاحی | فرودگاه                                   |
| ۰/۹۱۵۳ | ۰/۶۵۴  | بعد از استفاده از ضریب اصلاحی |   |

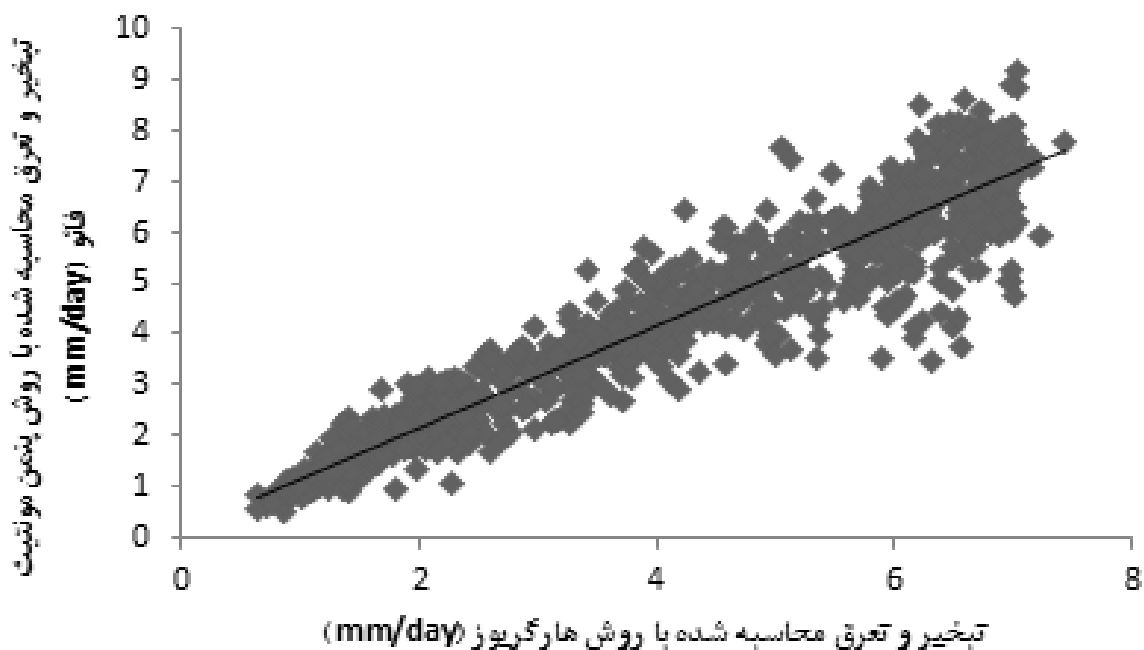
جدول ۵- عملکرد مدل هارگریوز قبل و بعد از استفاده از ضریب اصلاحی به کمک درخت تصمیم M5

| $R^2$  | RMSE   | مدل هارگریوز                  | ایستگاه                                   |
|--------|--------|-------------------------------|---|
| ۰/۸۳۶  | ۰/۹۰۹  | قبل از استفاده از ضریب اصلاحی | مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد |
| ۰/۹۰   | ۰/۷۱   | بعد از استفاده از ضریب اصلاحی |   |
| ۰/۸۵۵۸ | ۰/۸۸۵۲ | قبل از استفاده از ضریب اصلاحی | فرودگاه                                   |
| ۰/۸۹   | ۰/۷۶   | بعد از استفاده از ضریب اصلاحی |   |

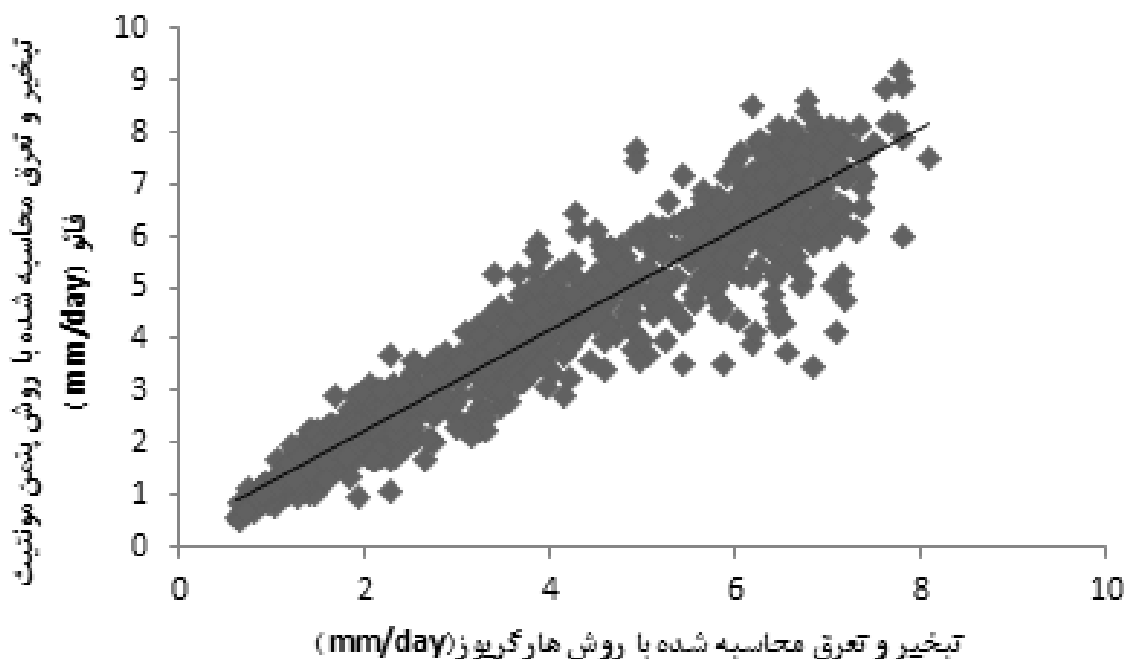
تأثیر ضریب اصلاحی در برآورد تبخیر و تعرق با روش هارگریوز در شکل‌های (۲، ۳ و ۴) نشان داده شده است.



شکل ۱- پراکنش تبخیر و تعرق محاسبه شده با روش هارگریوز و روش پنمن مونتیث فانو قبل از استفاده از ضریب اصلاحی (مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد)



شکل ۲- پراکنش تبخیر و تعرق محاسبه شده با روش هارگریوز و روش پنمن مونتیث فانو بعد از استفاده از ضریب اصلاحی با شبکه عصبی (مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد)



شکل ۳- پراکنش تبخیر و تعرق محاسبه شده روش هارگریوز و روش پنمن مونتیث فائو بعد از استفاده از ضریب اصلاحی با درخت تصمیم M5 (ایستگاه مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد)

های هواشناسی موجود می‌باشند. در این تحقیق نشان داده شد که با محاسبه و کاربست ضریب اصلاحی **K** که نسبت تبخیر و تعرق محاسبه شده به روش پنمن مونتیث فائو به روش هارگریوز سامانی در منطقه‌ای خشک سرد می‌باشد، دقت روش هارگریوز افزایش می‌یابد. برای این منظور از داده‌های روزانه دو ایستگاه مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی شهرکرد و فرودگاه شهرکرد در بازه‌ی زمانی ده ساله ۲۰۱۳-۲۰۰۴ شامل دمای حداقل، دمای حداکثر و رطوبت نسبی متوسط استفاده گردید. نتایج نشان داد که ضریب اصلاحی باعث افزایش دقت مدل هارگریوز می‌گردد. مدل شبکه عصبی و مدل درختی **M5** عملکرد مطلوبی در برآورد ضریب اصلاحی دارند با این تفاوت که دقت مدل شبکه عصبی بیشتر است ولی مدل درختی روابط ساده، خطی و قابل فهم‌ری را ارائه می‌کند.

### تشکر و قدردانی

در پایان این تحقیق از مدیریت محترم اداره‌ی کل هواشناسی استان چهارمحال و بختیاری به خاطر در اختیار گذاشتن داده‌های این تحقیق صمیمانه تشکر می‌گردد.

همانطور که از (جدول ۴ و ۵) و (شکل‌های ۱ و ۲ و ۳) مشخص گردید ضریب اصلاحی عملکرد مدل هارگریوز را تا حدودی بهبود بخشید. نتایج نشان داد که قبل از استفاده از ضریب اصلاحی دقت مدل هارگریوز در ایستگاه فرخشهر **RMSE=0.90** نسبت به روش پنمن مونتیث فائو بود که این مقدار بعد از استفاده از ضریب اصلاحی به کمک شبکه عصبی به **RMSE=0.69** و با از استفاده از ضریب اصلاحی به کمک درخت تصمیم به **RMSE=0.72** رسید. همچنین قبل از استفاده از ضریب اصلاحی دقت مدل هارگریوز در ایستگاه فرودگاه **RMSE=0.88** نسبت به روش پنمن مونتیث فائو بود که این مقدار بعد از استفاده از ضریب اصلاحی به کمک شبکه عصبی به **RMSE=0.65** و با از استفاده از ضریب اصلاحی به کمک درخت تصمیم به **RMSE=0.76** رسید. به طور کلی نتایج نشان داد که بعد از استفاده از ضریب اصلاحی عملکرد مدل هارگریوز به طور بهبود یافت.

### نتیجه‌گیری

مدل هارگریوز در محاسبه تبخیر و تعرق فقط به داده‌های دمای حداکثر و حداقل نیاز دارد که عموماً در اکثر ایستگاه

## منابع

۱. شریفیان ح، دهقانی او کریمی راد ا، ۱۳۹۱. ارائه ضریب اصلاحی برای روش هارگریوز- سامانی به منظور برآورد تبخیر- تعرق گیاه مرجع (مطالعه موردی : ایستگاه سینوپتیک گرگان). مجله پژوهش‌های حفاظت آب و خاک، ۱۹. ۳: ۲۲۹-۲۳۶.
۲. شریفیان ح و قربانی خ، ۱۳۹۳. بهبود برآورد تبخیر و تعرق پتانسیل با استفاده از ضریب اصلاحی به کمک مدل درخت تصمیم M5. نشریه‌ی آبیاری و زهکشی. ۸. ۱۶۱-۵۳.
۳. علیزاده ا، ۱۳۸۳. رابطه‌ی آب و خاک و گیاه. مشهد، دانشگاه امام رضا، ویرایش ۳.
۴. موسوی بایگی م، عرفانیان م و سرمد م، ۱۳۸۸. استفاده از حداقل داده‌های هواشناسی برای برآورد تبخیر و تعرق گیاه مرجع و ارائه ضرایب اصلاحی (مطالعه موردی: استان خراسان رضوی). مجله آب و خاک (علوم و صنایع کشاورزی)، ۲۳. ۱: ۹۱-۹۹.
۵. بختیاری، ب. ع. محبی دهقانی و ک. قادری. ۱۳۹۴. برآورد تبخیر و تعرق مرجع روزانه با حداقل داده‌های هواشناسی در اقلیم‌های نیمه خشک منتخب ایران. ۱۱. ۳۰: ۱۳۱-۱۴۴.
۶. احمدی، ف.، آیشم، س.، خلیلی، ک و بهمنش، ج. ۱۳۹۴. کاربرد سیستم‌های استنتاج عصبی- فازی تطبیقی و برنامه ریزی ژنتیک برای برآورد تبخیر و تعرق ماهانه در شمال غرب ایران. نشریه پژوهش‌های آب در کشاورزی. ۲۹: ۲۳۵-۲۴۷.
۷. صف شکن، س.، پیرمردیان و شریفیان، افشین. ۱۳۹۶. ارزیابی و مقیاسه روش شبکه عصبی مصنوعی و نرم افزار HEC-HMS در شبیه سازی آبنمود بارش- رواناب در حوضه ابخیز معرف کسلیان. مجله مهندسی منابع آب. سال ۱۰: ۷۱-۸۴.
۸. پناهی، س.، کرباسی، م و نیکبخت، ج. ۱۳۹۵. پیش بینی تبخیر و تعرق مرجع با استفاده از شبکه عصبی مصنوعی
۹. ستاری، م ت، میرعباسی نجف آبادی، ر. علیمحمدی، م. ۱۳۹۵. کاربرد مدل درختی M5 در پیش بینی خشکسالی (مطالعه موردی: مراغه، ایران). مجله علمی پژوهشی هیدروژئومورفولوژی. شماره ۸: ص ۹۲-۷۳.
۱۰. ستاری، م و اسماعیل زاده، ب. ۱۳۹۵. مقایسه نتایج مدل درختی M5 و برنامه ریزی ژنتیک با روش پنمن موتیث فائو برای تخمین تبخیر و تعرق مرجع. مجله مهندسی منابع آب. سال نهم: ۲۰-۱۱.
۱۱. زرکندی، س؛ قاضیانی، خ؛ بهشتی و م اسمعیل زاده، و محمدحسن. ۱۳۹۲، کاربرد نرم افزار متلب در مهندسی مکانیک، ششمین همایش فرامنطقه ای پیشرفتهای نوین در علوم مهندسی، تنکابن، موسسه آموزش عالی آیندگان،
۱۲. حسینی، م ر. گنجی خرم دل، ن. خلت آبادی فراهانی، ا ح. ۱۳۹۵. تخمین تبخیر و تعرق مرجع روزانه به کمک مدل درخت تصمیم M5 و مدل شبکه عصبی مصنوعی. نشریه پژوهش‌های کاربردی علوم آب. سال دوم شماره سوم: ۴۴-۳۵.
۱۳. محمدرضا پور، ام البنی، ۱۳۹۶. پیش بینی تبخیر و تعرق پتانسیل ماهانه با استفاده از مدل‌های ماشین بردار پشتیبان، برنامه ریژی ژنتیک و سیستم استنتاج عصبی فازی. فصلنامه علمی پژوهشی. مهندسی آبیاری و آب. سال هفتم، شماره ۲۷. ص ۱۵۰-۱۳۵.
14. Allen R , L.S.Pereira D, Rae s and Smith M ,1998. Crop Evapotranspiration - Guidelines for Computing Crop Water Requirements. FAO Irrigation and Drainage Paper 56.
15. Allen, R.G. and W.O. Pruitt. 1991. FAO-24 Reference evapotranspiration factors. J. of Irrig. and Drainage Engineering. 117(5):758-773 .
16. Alberg D, Last M and Kandel A, 2012. Knowledge discovery in data streams with regression tree methods. WIREs Data Mining Knowledge Discovery. (2): 69-78.
17. Hargreaves G.H and Samani Z.A , 1985. Reference crop evapotranspiration from temperature. Transaction of ASAE 1(2):96-99.

- artificial neural networks. J. Geotec. Eng., ASCE, 121(5), 429-435.
23. Jensen, M. E., Burman, R. D. and Allen R. G. (1999). Evapotranspiration and water requirements. ASCE manuals and reports on engineering practices No. 70. American society of civil engineers, New York, ISBN 0-87262-763-2, 360 P.
  24. Grismer, M. E., Oran, M., Snyder, R. and R. Matyac. 2002. Pan evaporation to reference Journal of evapotranspiration conversion methods. Irrigation and Drainage Engineering, ASCE, 128 (3), 180-184.
  18. Quinlan JR ,1992. Learning with continuous classes. Proceedings of the 5th Australian Joint Conference Scientific, 343-348.
  19. Jain, A.K., Mao, J., and Mohiuddin, k. m. 1996. Artificial neural networks: a tutorial. Computer, IEEE P. 31-44.
  20. Suri, D., and Moazed, H. 2005. Estimation and Modeling of Potential Evapotranspiration in Different Continental Conditions of Iran, MSc Thesis, Ahvaz University of Shahid Chamran. Water Sciences Engineering Faculty.
  21. Sattari, MT., Pal, M., Apaydin, H., (2013), M5 Model Tree Application in Daily River Flow Forecasting in Sohu Stream, Turkey, Water Resources, 4(3), PP. 233-242.
  22. Ellis G. W., Yao C., Zhao R. and Penumadu D. (1995). Stress-strain modeling of sands using

## Provide an Adjusted Coefficient to improve the accuracy of the Hargreaves method in the estimation of reference evapotranspiration

M. hosseini<sup>1\*</sup> ,R. Fattahi<sup>2</sup> ,O. Mohtarami<sup>3</sup>

1. Graduated Master of Irrigation and Drainage, Faculty of Agriculture, Arak University
2. Associate Professor of Water Engineering, Faculty of Agriculture, Shahrekord University
- 3- Graduated student of Irrigation and Drainage, Faculty of Agriculture, University of Tehran

(Received: 26 June 2018, Revised: 05 November 2018, Accepted: 15 April 2019, Published online: 22 September 2020)

### Abstract

Experimental models in the estimation of evapotranspiration require many variables, some of which are not measurable at all meteorological stations. In the present study, the accuracy of the Hargreaves method for estimating transpiration evaporation with Adjusted Coefficient K was investigated using artificial neural network model and decision tree model M5. This coefficient is equal to the Hrangav's method of evapotranspiration of the Penman-Monteith FAO model. The climate data used in this research during the period of 2013-2004 was obtained from the Agricultural and Natural Resources Research Center Station and Shahrekord airport in Chaharmahal and Bakhtiari province including minimum temperature, maximum temperature and relative humidity with cold dry climate. To evaluate the performance of the models, two RMSE (mean squared error) and MAE (mean absolute deviation) were calculated. Before using the correction coefficient for the Agricultural Research Station and Natural Resources Research Center, the mean square error of the Hargreaves model was 90.0 RMSE compared to the Penman-Monteith-FAO method, which after using the Adjusted Coefficient using the neural network to RMSE =0.69 and using the Adjusted Coefficient with the decision tree, RMSE = 0.72 For the airport station, before using the correction coefficient root root mean square error RMSE = 0.8852, after using the Adjusted Coefficient for the neural network model RMSE = 0.64 and for the tree model, RMSE = 0.76. In general, the results showed that the Hargreaves model improved after using the Adjusted Coefficient. The results showed that the performance of the artificial neural network is more accurate than the M5 tree model in calculating the Adjusted Coefficient.

**Keywords:** Adjusted Coefficient, Penman-Monteith FAO, Hargreaves, Artificial Intelligence, Data mining.

---

\* Corresponding author:

Email Address: Mohammad.mrh2015@gmail.com